

ПСИХОЛОГІЧНА ГРАМОТНІСТЬ СОЦІАЛЬНОГО ПРАЦІВНИКА ЯК СКЛАДОВА ЙОГО ПРОФЕСІЙНОЇ КУЛЬТУРИ

НАДВИНИЧНА Т.Л.

Copyright © 2013

Успішність професійної діяльності значною мірою залежить від того, наскільки індивідуально-психологічні особливості фахівця відповідають вимогам професії, наскільки повно особистість сприймає цінності, традиції, норми і правила поведінки, відпрацьовані у певному діловому середовищі. Це дає підстави говорити про специфіку культури різних професійних груп людей.

Особливе значення для України має новостворений інститут соціальної роботи, зорієнтований на сприяння особистості в задоволенні її потреб та реалізації можливостей в усіх сферах життєдіяльності для успішної адаптації до умов і вимог сучасного суспільства [2]. У зв'язку з цим зростає увага до професійної культури фахівців із соціальної роботи, адже вона – одна із найбільш багатопланових та трудомістких видів професійної діяльності у сфері “людина – людина” та належить до найважливіших “професій допомоги”. Високий ступінь відповідальності за прийняття рішень, інтенсивний вплив стресових факторів у процесі взаємодії з клієнтом, котрий має особливі потреби та складні життєві обставини, зумовлює загрозу професійних ризиків у соціальній роботі, а тому вимагає від нього певних професійно важливих якостей, високого рівня особистої зрілості та фахової культури.

У психологічних дослідженнях культура особистості розглядається як “система знань, поглядів, переконань, умінь, навичок, що сприяють використанню накопиченої соціальної інформації і трансляції її у всі аспекти життєдіяльності” [3]; як особистісне утворення, системи норм і цінностей, спосіб життя, ступінь досконалості в розвитку відповідної професійної та особистісної сфери конкретної людини. Відмітимо, що у визначення загального поняття *культури* входять як невід’ємні, його професійні складові.

Теорія та практика певної професії як система знань, норм, цінностей, умінь і навичок є феноменом культури, що дає підстави говорити про існування й професійної культури. За визначенням, яке надає культурологічний словник, професійна культура “характеризує рівень і якість професійної діяльності, які залежать від соціально-економічного стану суспільства й сумлінності особистості в оволодінні певними знаннями, навичками конкретної професії та їх практичному використанні” [3, с. 173]. На думку А.Й. Капської, професійна культура, крім необхідних знань, умінь та навичок, охоплює певні особистісні якості, норми ставлення до різних складових професійної діяльності [1].

Спираючись на теоретичні розробки дослідників, наукові джерела з культурології, визначимо професійну культуру як невід’ємну частину загальної культури особистості, як складне структурне утворення, що базується на свідомому засвоєнні, безперервному розвитку та використанні цілісної системи спеціальних знань, умінь та навичок, цінностей, професійно важливих якостей для високоєфективної діяльності у ситуаціях, що потребують мобілізації глибинних особистісних ресурсів фахівця з соціальної роботи.

На основі досліджень В.А. Нікітіна, А.О. Деркача, Л.С. Колмогорової, В.В. Рибалки, А.Й. Капської, О.Г. Карпенко виокремимо основні складові професійної культури соціального працівника, якими є професійна грамотність, професійна компетентність, її мотиваційно-ціннісний та емоційно-почуттєвий компоненти, що взаємопов’язані структурно і функціонально. В контексті нашого дослідження особливої уваги заслуговує саме перший рівень психологічної культури – *психологічна грамотність* як комплекс психологічних знань, вмінь та навичок, що їх напрацювала психологічна наука до сучасного часу; людина, яка претендує на таку грамотність, має володіти цим комплексом, її психологічний кругозір також повинен постійно розширюватися.

А. В. Фурман вважає, що на сьогодні *психологічно грамотною* може вважатися тільки та людина, яка: а) опанувала фундаментальними теоретичними знаннями (закони, закономірності, механізми, поняття, факти) у сфері сучасної психології, б) уміє застосовувати їх під час психологічного аналізу різних соціальних ситуацій, індивідуальної та групової поведінки, в) володіє достатнім набором норм організації науково-дослідної та освітньо-практичної діяльності з людьми, у тому числі знає і дотримується принципів і вимог професійної етики, г) виробила й керується вищими гуманними і моральними цінностями у здійсненні власної соціально-психологічної роботи на теоретичному, проектному та досвідному рівнях збагачення соціокультурного оточення [4]. Науковцем також створена, на нашу думку, найоптимальніша *класифікація показників* культурно-психологічної грамотності фахівців людинознавчих професій, яка типологічно поділена на три різновиди [4, С. 134 – 135]: 1) *психолого-професійна майстерність*, яка ґрунтується на низці високорозвинутих здібностей: емпатія, динамізм, емоційна стійкість, самоактуалізація, рефлексивне управління; 2) *професійна компетентність*: доброзичливий стиль мислення і поведінки, висока толерантність, повага і водночас відкрита вимогливість до клієнтів, орієнтація на власний досвід роботи під час аналізування, проектування та розв’язування психологічних задач і проблем, здатність до об’єктивної самооцінки і самоконтролю в будь-яких ситуаціях міжособистісних взаємин, соціально-психологічне вивершення у професійній співдіяльності з клієнтом за усталеним етичними нормами і неписаними правилами та 3) *професійна обізнаність*, котра характеризує соціального працівника виключно як фахівця, котрий здатний надавати необхідну інформацію або наперед визначений вид допомоги, а його функціонально-рольова обмеженість компенсується чітким набором стереотипів і норм, за якими проектується і здійснюється діловий та інформаційний обмін з клієнтами.

Сьогодні в Україні, на жаль, достатньо мало фахівців у соціальній сфері, котрих можна вважати дійсно психологічно грамотними, професійно культурними і компетентними, адже частіше всього вони лише виявляють зовнішню зацікавленість проблемами клієнтів, котрі звернулися за допомогою, і при цьому залишаються внутрішньо байдужими, а відтак професійно молодаграмотними та малокультурними.

1. Капська А.Й. Соціальна педагогіка: Підручник. – 4-те вид. виправ. та доп. / за ред. проф. А.Й. Капської. – К.: Центр учбової літератури, 2009. – 488 с.

2. Соціальна робота в Україні: перші кроки / Під ред. В. Полтавця. – К., 2000. – С. 4 (50).

3. Термінологічний словник з культурології / Авт.-уклад.: Н. Ю. Больша., Н. І. Єфімчук. – К.: МАУП. – 2004. – 144 с.

4. Фурман А. Розвивальна діагностика психологічної грамотності педагога. Тест “Хто підніме папірець?” / Анатолій Фурман // Психологія і суспільство. – 2002. – № 1. – С. 119 – 153.